

YAPISAL VE İŞLEVSEL ÖZELLİKLERİYLE “GELİN GÖÇÜRME” (MUĞLA İLİ ÖRNEĞİ)*

Dr. Aslı BÜYÜKOKUTAN TÖRET**

ÖZ: İnsanların hayatında ve kadının hayat serüvenindeki geçiş dönemlerinden ikincisi olan evlilik, çiftler için yeni bir hayatın başladığı, yeni bir ailenin kurulduğu, ilişkinin resmileşerek gayrimeşruluktan ayrıldığı toplumsal bir kurumdur. Soy çizgisinin belirlenmesi, toplumsallaşmanın sağlanması, cinsiyetler arasındaki iş bölümü, çocukların eğitimi ve topluma kazandırılması, ekonomik üretim ve tüketim gibi işlevlere sahiptir. Bununla birlikte evlenme yoluyla çiftlerin çevrelerini genişlettikleri de bir gerçektir. Böylesine önemli işlevlere sahip olan evlilik kurumun oluşabilmesi için gerçekleştirilen törenler birçok inanış ve uygulamayı beraberinde getirmektedir.

Bu makalede, düğünün son töreni olan, “gelin alma”, “kız çıkarma”, “gelinci gitme” adlarıyla da bilinen “gelin göçürme” töreni, yapısal ve işlevsel özellikleri açısından ele alınmıştır. Öncelikle gelin alma gününün sabahında oğlan evinin hazırlıkları, gelin almaya gitme, kız evinin gelin almaya gelenlere çıkardıkları zorluklar, gelinin baba evinden uğurlanması ve oğlan evine götürülmesi sırasındaki inanış ve uygulamalardan söz edilmiştir. Bu şekilde “gelin göçürme”nin yapısal özellikleri ortaya konulmuş, ardından işlevsel boyutu ele alınmıştır. Söz konusu tören incelenirken Muğla yöresinden derlenen ve ana ekseninde kadınların bulunduğu uygulamalara yer verilmiştir.

* Bu yazı, 28-29-30 Mayıs 2010 tarihleri arasında, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Balıkesir Üniversitesi ve Motif Halk Oyunları Eğitim ve Öğretim Vakfı işbirliğiyle, Balıkesir Üniversitesi’nde düzenlenen *Halk Kültüründe Göç Uluslararası Sempozyumu*’nda sunulan bildirinin makale haline getirilmiş şeklidir.

** Balıkesir Üni. Fen-Ed. Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Böl., abuyukokutan@hotmail.com

Anahtar Kelimeler: Gelin göçürme, kadın, yapı, işlev, Muğla.

“Gelin Göçürme” With its Structural and Functional Peculiarities: The Example of Muğla

ABSTRACT: Marriage is regarded as a transition period from being unofficial to official of the couples in to a social institution, establishing a new family and this change plays an important role in the lives of the human beings. It has some functions like determination of the ancestral roots, providing socialization, division of work in between the genders, children's education and their socialization, economic production and consumption. Additionally, it is a fact that the partners also extend their society with marriage. Ceremonies bring many belief and application together while they realize the marriage which have such very important functions.

In this article, “gelin göçürme”, the ceremony at the end of the wedding, which also known as “gelin alma”, “kız çıkarma”, “gelinci gitme”, have been discussed with the structural and functional properties. First, the beliefs and practices about the preparation of the son-in-law's house on the wedding day's morning, arrival to the daughter-in-law's house, difficulties developed by the daughter-in-law's house for the son-in-law's house, determination of the person will pick up the bride, the bride's farewell from her father's house and to accompany to the son-in-law's house have been mentioned. In this way, the structural features of “gelin göçürme” have been presented, after its functional characteristics have been revealed. While analysing this ceremony, the practices which gathered from the Muğla region and woman in the main centers have been mentioned.

Key Words: Gelin göçürme, woman, structure, function, Muğla.

Giriş

Tarih boyunca pek çok toplumda önemli bir değer olarak görülen evlilik kurumu ve bunun sonucunda oluşan aile, toplumun temeli ve modeli olarak nitelendirilmiştir. Kendini meydana getiren kadın ve erkeğe gereksinim duydukları farklı rolleri vermek, çocukların bakım ve yetiştirilmelerini üstlenmek, kültürün kuşaklar arasında aktarılmasını sağlamak, kadımla erkek arasındaki cinsel ilişkiyi toplum tarafından kabul edilir kılmak ailenin temel işlevlerindedir (Tezcan 2008: 64). Kültürel değerlerin yeni kuşaklara aşılmasında ve iletilmesinde de aile büyük bir sorumluluk taşır. Aile, aynı zamanda ekonomik, sosyal ve psikolojik bir birliklerdir (Güvenç 1999: 106).

Cinselliğin, hazdan çok üreme kavramı etrafında algılandığı Türk toplumu gibi toplumlarda, neslin çoğalması, toplumun devamının sağlanması için çocuk yapma, ailenin en önemli işlevleri arasında bulunmaktadır (Özabacı 2004: 45). Bronislaw Malinowski'nin ifade ettiği

gibi, insan yavrusu, en yüksek insan-maymunların yavrularından bile çok daha uzun bir süre ana babanın korumasına muhtaçtır. Bu nedenle, yeniden-üretim ediminin, yani çiftleşme, gebelik ve doğumun hukuksal olarak temellendirilmiş anne babalığa bağlanmış olmadığı hiçbir kültür yaşayamaz. Bu, babayla annenin uzun bir süre boyunca çocuklarına bakmak zorunda oldukları, öte yandan üstlenilen bakım ve çabanın karşılığında belli ayrıcalıklar getiren bir ilişkidir (Malinowski 1992: 112).

Malinowski'nin, ailenin kurumlaşmasını izah ederken yapmış olduğu tespitler de dikkate değerdir. Ona göre, yeni evli çift gelinin evinde ya da damadın ailesiyle otursa bile evlilik akdiyle yeni bir aile kurar. Birleşmeleri mekâna, faaliyete, davranışın kurallarına ve otoriteye bağımlılığa göre açıkça tariflenmiştir. Karıkocalığın ayrılmışlığı daima maddi olarak belirlenmek zorundadır. Ekonomik işbirliği, yeni kurulmuş kendine ait bir ocağın ve yuvanın çevresinde olabileceği gibi, daha önceden var olan bir ocağın besleyici eki olarak da işleyebilir. Her durumda yeni küçük grup yeni bir kuruluşun çekirdeğini oluşturur. Bu kuruluşun, maddi verileri, yeni evlilerin her iki aileyle ilişkileri, kendi yasal, ekonomik, sosyal konumuna ilişkin kurallar incelenerek betimlenmesi gerekir (Malinowski 1992: 112-113).

İslam öncesi Türk toplumunda evlenme ve yuva kurma, Türk devletlerinin temeli, aile ise çekirdeği olarak görülmüştür (Aksoy, 2010, 155). Öyle ki ailenin sembolü ev, evin sembolü de ocaktır. Türklerde aileye verilen önemin dikkat çekici örneklerinden birisi, ailenin barındığı evin, eşğin ve ocağın kutsal kabul edilmesidir. Eski Türkler izdivacı “evlenmek”, “ev-bark sahibi olmak” şeklinde ifade ediyorlardı. Buradaki “bark” kelimesinin Orhun Kitabeleri’nde “mabet” manasında kullanılması evin kutsallığına işaret etmektedir. Kutsal olan ev ile kutsal olmayanlar arasındaki belirleyici sınır “eşik” olduğundan eşik de mukaddes kabul edilmiş ve evin eşğine basacak yabancıların çarpılacağına inanılmıştır (Gökalp 2007: 495-501).

İslam’da aileye, büyük önem verilmiş, insanların aile kurmaları çeşitli ayet ve hadislerle teşvik edilmiştir. Çünkü aile, kişilerin huzur bulduğu bir yuva, neslin devamı için bir vesile ve aynı zamanda kişiyi din yönünden günah sayılan çeşitli kötülüklerden alıkoyan bir kurumdur. Kur’an-ı Kerim’de, *“Yine O’nun ayetlerindedir ki, sizin için nefislerinizden kendilerine ısınırsınız diye eşler yaratmış, aranızda bir sevgi ve merhamet koymuştur. Şüphesiz ki bunda düşünecek bir kavim için nice ibretler vardır”* (Rum Suresi 30 / 21; Nahl Suresi 16 / 72; Nur Suresi 24/32) buyrulurken, Hz. Peygamber de *“Nikâh, benim sünnetimdir. Kim benim sünnetimden yüz çevirse benden değildir.”*

Evleniniz. Ben, diğer ümmetlere karşı sizin çokluğunuzla övünürüm” buyurmuştur (Çolak 2005: 134-135).

Ailenin, toplumsal yapının temeli olması, bu birliği sağlayan evlenme olayına evrensel bir boyut kazandırmıştır (Örnek 1995: 185). Farklı kültürlerin sosyo-kültürel, ahlaki, dinî ve politik değerlerini betimlemek ve karşılaştırmak üzere geliştirilmiş ve hâlen dünya çapında devam etmekte olan “Dünya Değerler Araştırması” adlı küresel bir sosyal bilim ve araştırma projesinin¹ tespitlerine göre, “aile” insanlar ve toplumlar için birinci sırada önem arz etmektedir. Bir başka ifadeyle, yerine getirdiği işlevlerin önemi nedeniyle aile, farklı kıtalarda ve kültürlerde yaşayan insanlar için önemini korumaktadır (Sayın 1990: 2-3).

Yukarıda sözü edilen önem ve işlevlere sahip olan ailenin kurulabilmesi için gerçekleştirilen evlilik törenleri kendi içinde pek çok aşamalardan oluşmaktadır. Kısmet açmadan, görücülüğe; kız istemeden söz kesimine; nişanlılıktan oku hazırlığına; gelin hamamından kına gecesine kadar olan tüm aşamaların amacı, “düğün” adı verilen büyük güne ulaşmaktır. Yıllarca sosyal dayanışmanın en çarpıcı özelliklerinin görüldüğü, türeme ve yeni bir ocak yakma sevincini yaşatan bu içtimai faaliyet, Türk Milleti’nin sosyal hayatını renklendiren İslami motiflerle ve İslamlık öncesi bazı geleneklerle doludur (Korkmaz 1999: 92).

Aşağıda, düğünün son töreni olan, “*gelin alma*”, “*gelin alımı*”, “*kız çıkarma*”, “*gelinci gitme*” adlarıyla da bilinen gelin göçürme töreni hakkında, Muğla yöresi düğünlerinden hareketle, yapısal ve işlevsel çözümlemelerde bulunulacaktır. Söz konusu değerlendirmelerin hareket noktası olan sözlü kaynakların da yine Muğla merkezli olduğu ifade edilmelidir.

I. Yapısal Özellikleriyle Gelin Göçürme

Muğla düğünlerinde, gelin alma gününün sabahında, düğün alayına katılmak isteyen, akraba ve komşular ya camiden anons edilerek ya da ev dolaşarak davet edilir. Oğlan evinin yakınları, arabalarını süsledikten sonra konvoy oluştururlar. Eskiden atlardan, günümüzde ise otomobillerden oluşan gelin kafilesinin önünde büyük bir itinayla süslenmiş olan gelin arabası yer alır. Eğer damadın kendi arabası yoksa gelinin bineceği otomobilin son model olmasına özen gösterilir. Bu araç,

¹ Dünya Değerler Araştırması, çevirim içi analiz yapma imkânlarını da içeren bir internet sitesine sahiptir. Bu siteye (<http://www.worldvaluessurvey.org/>) adresinden ulaşılabilir. Söz konusu sitede projenin geçmişi ve katılımcı ülkelerin yanı sıra araştırma alanları, soruları ve değişkenleri hakkında bilgiler yer almaktadır.

konvoyun en süslü aracı olarak hemen dikkat çeker. Gelin arabası, tıpkı gelin gibi, gelinlik kumaşa benzer beyaz kumaşlarla süslenir. Aracın ön ve arka plakası üzerine çiftlerin mutluluklarını belirten yazılar yerleştirilir. Arka camın iç veya dış yüzüne, birbiriyle birleşmiş sembolik iki kalp içerisinde, gelin ve damadın adlarının baş harfleri yazılır. Araba taze çiçeklerle süslendikten sonra bazıları arabanın önüne gelin bebek koyar [Karakuş, Koca]. Düğün alayına katılacak olan diğer arabaların aynasına da “*gelinci*” gittiklerini belli etmek için, farklı renklerde el işlemeli yazmalar bağlanır. Kafile ne kadar uzun olursa, düğün sahiplerinin o kadar sevilip sayılan kişiler olduklarına kanaat getirilir [Yıldırım, Dikmentepe (b)].²

Gelin almaya gidenlere, “*gelinci*”, “*gelin alıcı*”, “*gelin götürücü*” adları verilir [Dibek, Hancı]. Gelin alıcılar pazar günü öğleden sonra, aynı köy içindeyse ve yol yakınsa yürüyerek, aksi takdirde arabalarla giderler. Yürüyerek gidildiği zamanlarda, düğün bayrağı kafilenin en önünde yer alır. Davullar, zurnalar eşliğinde kız evine doğru yola çıkılır [Karabıyık, Yılmaz (b)]. Gelini almaya özellikle erkek tarafının akrabaları ve yakın komşuları gider. Eskiden, damadın gelin almaya gitmediği, gelinin getirilmekte olduğu haberini kendisine ilk duyuran “*müjdecı*”ye, “*müjdelik*” verdiği belirtilmektedir.

Kız evine yaklaşıncı arabalar korna çalmaya başlar, şenlik havası olur. Gelin almaya gelenlere kız evi tarafı “hoş geldiniz” dedikten sonra lokum, şeker, çikolata, kolonya sunar. Kız evi naz evi olduğu için, kız tarafının akraba ve yakınları, kız evden çıkarılmadan önce gerek maddi gerekse manevi açıdan oğlan evine çok fazla eziyet eder [Çelik, Şeker]. Daima tatlıya bağlanan bu eziyetler, henüz köyün sınırında başlar. Kız tarafının delikanlıları, erkek tarafını köyün girişinde bekler. Alay köye yaklaşıncı, delikanlıları yolu kesip “*toprak bastı*”, “*ayak bastı*” parası isterler, parayı almadan yol vermezler [Çetin, Bozan].

Gelin alma gününde kız, baba evinde hazırlanmaktadır. Öğleden sonra oğlan evinden kız evine gelen kadınlar, gelinin yanına girmek ister. Kız evinden güçlü kuvvetli birkaç kişi de, kapının önünde durarak bahşiş ister. İstenilen bahşiş geline verildikten sonra kapı açılır. Önce kayınvalide içeri girer ve gelinin bulunduğu odaya giderek üç “İhlâs”, bir de “Fatıha” okur. Ardından kayınvalide ve gelin, altlarına yüksekçe bir yastık yerleştirmek suretiyle, sırt sırta vererek kollarını birbirlerine

² Çalışma içerisinde sözlü kaynakların [soyadları] belirtilmiş olup, sözlü kaynaklar hakkındaki bilgilere (soyadı, adı, doğum tarihi ve yeri, mesleği) makalenin sonunda yer verilmiştir.

kenetleyip birbirlerini ileri, geri itmeye ve kaldırmaya çalışır [İşli (b), Gökçen].

Yengeleri ve kız arkadaşları, gelinin dizine bastırarak kayınvalidesini kaldırmasına engel olur. Çünkü gelinden beklenen, evlendikten sonra oturaklı ve ağır olması, kayınvalidesiyle iyi geçinmesidir. Ardından gelin, aynı uygulamayı varsa görümceleri ve ehtileriyle de sırayla yapar. Gelinin, görümcelerini ve ehtilerini güçlü bir şekilde itmesi ayıp sayılmaz ancak kayınvalidesini güçlü bir şekilde itmesi saygısızlık olarak değerlendirilir. Güçlü bir şekilde iten tarafın evde otoritesinin geçeceğine inanılır. Bu nedenle geline, kayınvalidesini güçlü bir şekilde itmemesi, onu yıkmaması sıkı sıkı tembihlenir [Dibek, Dikmentepe (b)]. “*Yargınlaşma*” adı verilen bu eğlence bir anlamda gelini sınamak içindir [Dikmentepe (c), Hancı, Gökçen].

Gelin almaya geldiğinde, bir taraftan gelin hazırlanırken diğertaraftan erkek tarafı, davullar zurnalar eşliğinde halaylar çekerek, oyunlar oynayarak, silahlar atarak kız evinin önünde eğlenir. Bu sırada özellikle kayınvalide davulun önünde oynatılır, aksi takdirde çiftin doğacak çocuklarının dilsiz olacağına inanılır. Eskiden, erkeklerin güreş ve at yarışı yaptıkları da anlatılmaktadır. Tüm bu oyunlar ve yarışlar sırasında, kız tarafının, oğlan evinin erkeklerine zorluklar çıkarıp, eziyet ettikleri de belirtilmektedir [İşli (a), Şeker]. Ardından kız evi tarafından hazırlanan yemekler yenir.

Gelin, baba evinden çıkarılmadan önce, varsa kızın erkek kardeşi yoksa kız tarafından bir erkek, sandığın üzerine oturur ve oğlan tarafından “*sandık hediyesi*” adı altında bir miktar bahşiş talep eder. Bu kişinin, öncelikle aileden biri veya gelinin birinci dereceden akrabası olması gerekir. Bunun yanı sıra bekâr olmasına da özen gösterilir. Sandığın üzerine oturan kişi, istediği bahşişi aldıktan sonra kalkar. Ardından gelinin bulunduğu oda kilitlenerek damadın içeri girmesi engellenir. Damat, burada da istenilen miktardaki “*kapı parası*”nı vermek suretiyle, kapıyı açmayan kız tarafının gönüllerini alarak içeri girer [Özcan (a), Hancı].

Gelin, baba evinden alınmadan önce, varsa küçük erkek kardeşi, yoksa babası, yengesi veya yakın akrabalarından birisi tarafından, “*bekâret kuşağı*” bağlanır. Kırmızı renkteki bu kuşak, üç İhlas okunduktan sonra, iki defa bağlanıp çözülür, üçüncüde bağlanır ve salâvat getirilir. Bekâret kuşağı bağlanırken, kuşağı bağlayan kişi geline çeşitli öğütlerde bulunur. Ardından bu kişi gelinin yüzüne “*al*”mı örter³, duvağına zeytin dalı sokar ve gelini sevgiyle kucaklayıp öper. Bu

³ Gelinin yüzüne “al” örtülmesiyle ilgili bir efsaneyi sözlü kaynaklardan biri şöyle ifade

sırada, evliliğin mutlu ve huzurlu bir şekilde sürmesi, hayırlı olması temennisiyle dualar edilir [Avcı, Yıldırım].

Gelin, evdeki bütün akraba ve yakınlarının ellerini öperek onlarla helalleşir. Bu kişiler de geline para verir. Son olarak gelin, babasının elini ve sağ ayağının altını üç kez öper. Bu sırada babası, “Haydi kızım başına gün doğsun” deyip gelinin sırtını üç kez sıvazladıktan sonra bereketli olması için, sağ ayakkabısının içine buğday ve para koyar. Kapıdan çıkarken gelinin başına buğday, şeker, leblebi ve bozuk para saçılır. Buna “*şeker parlama*” denir [Çelik, Gökçen, Bozan].

Erkek kardeşi, gelinin elinden tutarak arabaya kadar refakat eder. Eskiden ata, bugün arabaya binmeden önce, gelin, arabanın etrafında üç kez dolaştırılmakta, son kez doğup büyüdüğü yerlere bakmakta, bu sırada, davullar-zurnalar “*gelin ağlatma havası*” çalarak gelini ağlatmakta, özellikle kızın annesi ağıtlar yakmaktadır. Gelinin atla götürüldüğü zamanlarda, gelin ata bindirileceği sırada bir çarşaf veya kilim tutulduğu anlatılmaktadır. Günümüze daha yakın zamanlarda ise gelin, arabada, “*yenge*” adı verilen iki kadının ortasına oturtularak eniştereli ve ağabeylerinin gelini görmesi engellenmektedir. Hatta gelin arabasını kullanan şoförün, gelini görmemesi için araya örtü serildiği de anlatılanlar arasındadır. Gelin arabasının arkasından testi kırılır, su dökülür. Gelinin babası ve annesi, “Kızımızı kazasız belasız yolcu ettik” diyerek oradakilere şerbet ikram eder. Kızın baba ocağından ayrıldığı bu gün, anne ve babası başta olmak üzere diğer yakın akrabaları açısından zor bir gün gündür [Özcan (a), Dibek, Gökçen].

Gelin arabası -eskiden at- hareket eder etmez, diğer araçlar onu takip eder. Köyün etrafında ve içinde üç kez tur atılır. Bazı yerlerde, köy mezarlığı dolaşarak dua edilir. Yine türbelere gidilip türbe ziyaretlerinin yapıldığı da olur [Çelik, Avcı]. Köyden çıkana kadar, özellikle dönemeçlerde, köyün ya da mahallenin gençleri gelin alayının önünü keser. Rakı, viski, para gibi makul bir bahşiş almadan yolu açmazlar. Oğlan evine gidene kadar, arabalar kornalar çalar, davullar, zurnalar eşliğinde gelin götürülür [Özcan (b), Bozan].

Gelin baba evinden çıkarılana kadar gerçekleştirilen çeşitli uygulamalar, oğlan evinin kapısında da devam eder. Oğlan evine getirilen gelin, arabadan inmeyerek başta kayınpeder ve kayınvalidesi olmak üzere

etmektedir: “Kızılıcak ağacı eskiden hep beyaz renkte açarmış. Sevdiğine kavuşamayan bir kız, kendini bu ağaca asarak intihar etmiş. O günden sonra ağacın çiçekleri utanmış ve kızarmış. O nedenle gelinlere al örtülür” [Dikmentepe (c)].

en yakın akrabalarından hediye ister. Kayınpederi, kayınvalidesi ve yakınları “*indirmelik*” adı altında geline tarla, keçi, koyun, inek, dana, öküz, tavuk, para gibi hediyeler verir [Karabıyık, Gökçen]. Kayınvalide geline, köklü olması, dallanıp budaklanması için yeşil köklü bir ağaç; çoğalmaları için civcivli tavuk verir. Ardından, oğlunu göstererek, “Bir de boğa verdim” diye bağırır. Köyün muhtarı gibi ileri gelenlerinden biri, bilirkişi, başta kayınvalide ve kayınpeder olmak üzere, kıza verilen hediyeleri anons eder. Bazı yerlerde de gelin, oğlan evine geldiğinde, arabadan inip dayısı veya amcasıyla birlikte üç defa arabanın etrafında dolaştıktan sonra tekrar arabaya biner. Ardından şoför arabanın kapısını kilitleyip bahşişini ister. Damat, arabanın içinde oturan geline kolonya verir, gelin de damada çiçek verir. Daha sonra gelin, damada, “Annemi babanı istiyorum” der. Kayınvalide ve kayınpeder gelerek *indirmelik* verir. Eskiden gelin atla götürüldüğü için attan inmeden önce “*özenkilik*” isterdi. İstenilen “*özenkilik*” verildikten sonra, kayınvalide gelini kucaklayarak attan indirirdi [Karabıyık, Gökçen, Bozan].

Gelin, yeni evine bereket getirmesi, hayırlı, uğurlu olması dileğiyle, dualar eşliğinde önce sağ, sonra sol ayağını yere basarak arabadan iner. Bu sırada orada bulunanlar, gelinin başından aşağıya arpa, buğday, fıstık, şeker, para karışımını serper [Şahin (b), Hancı]. Gelin, oğlan evinin toprağına ayak bastığında önüne kurban kesilir. Kesilen kurbanın kanı gelinle damadın alınlarına sürülür. Ardından gelin, kurban kanının üzerinden atlatılır veya kana bastırılır. Kurulacak olan yuvada bir anlaşmazlık olursa, kanın söz konusu tatsızlığı önleyeceğine inanılır. Kesilen hayvanın ciğeri gerdekten önce gelinle damada yedirilmek üzere kavrulur [Şeker, Dibek].

Günümüzde çoğu yerde görülmeyen ancak sözlü kaynakların hafızalarında kalan bir diğer uygulama da gelin, yeni evine gireceği sırada yapılmaktadır. Gelin, eve doğru yönelince, kayınvalide, gelinin gözünü korkutmak için bir kedinin bacağını, gelinin gözünün önünde ayırır [Dikmentepe (b), Gökçen]. Yine, kendisine karşı gelmesin, itaat etsin diye, gelinin önünde içi su dolu bir testiye kırar [Karabıyık]. Evin dış kapısına, süpürge ve oklava dayanır. Gelin tertipli, dikkatli biriye, süpürge ve oklavanın üzerinden atlamayıp, onları bir kenara kaldırması beklenir [Dibek, Avcı]. Evin kapısına gelince, bir eline yağ, diğer eline bal ya da bir tabağın içinde yağ-bal karışımı verilir. Dili tatlı olsun diye, bir parmağı bala batırılıp, kapıya ve kapının üstüne üçer kez sürdürülür. Eşiyle yağ gibi anlaşmaları dileğiyle, bir parmağı da yağa batırılıp eşige üç kez sürdürülür. Ardından, elinin bereketli olması amacıyla, sağ eli bir çuval unun içine sokturulur ve eline bir oklava verilir [Yıldırım, Hancı, Şeker].

Kapının önüne, koyun gibi yumuşak huylu olması temennisiyle, koyun postu serilir ve gelin postun üzerinden geçirilir. Evinde demirbaş eşya gibi kalması, demir gibi ağır olması dileğiyle, demirin üzerinden atlatılır. Evliliklerinin sağlam olması için, kapının eşiğine bir çivi çaktırılır [Yılmaz (a), Gökçen]. Kapıdan içeri girerken kayınvalidesinin koltuğunun altından geçer. Kapının eşiğinde, içi su dolu cam bir bardağı kırar ve bir Fatiha, üç kez de İhlas okuduktan sonra sağ ayağıyla eve ilk adımını atar. Bu sırada eşiğe basmamaya özen gösterir. Hakk kapısı anlamına gelen eşiğe basmak günahdır. Bu nedenle gelin, evin kapısından içeri girerken -eşik niyazlıktır-⁴ önce sağ ayağını atmak suretiyle atlayarak geçer [Türker (a), Yıldırım]. Kapının önüne bıçak ve oklava konur. Gelin önce bıçağı alırsa ilk çocuğunun erkek, oklavayı alırsa kız olacağına inanılır [Şeker, Karabıyık, Bozan].

Gelin içeri alındıktan sonra, kayınbabası ve kayınvalidesi başta olmak üzere, bütün ev halkının elini öper. Eskiden, evde bulunan çocukların dahi elini öptüğü anlatılmaktadır. Ardından gelin bir sandalyeye oturtulur. Orada bulunanlar, gelinin başından aşağıya buğday, arpa, üzüm ve badem karışımını saçarlar. Bir torba kâğıtlı şeker de kapının önünde bekleyen çocuklara doğru serpilir [Türker (b), Şahin (a)]. Gelinin kucacağına bir erkek çocuğu oturtulur. Geçimlerinin tatlı olması dileğiyle bir parça lokumun yarısı geline diğer yarısı da damada ısıtılır. Dili tatlı olsun diye kayınvalide, geline bal yedirir. Barış ve huzur içinde bir evlilik geçirmeleri temennisiyle hem damada hem de geline şerbet içirilir. Bazen de kayınvalide, kendi ağzına bakması, sözünü dinlemesi için geline, içine tükürmüş olduğu şerbeti içirir [Dikmentepe (c), Hancı]. Yine, kayınvalide, bir şekerin yarısını kendi ısıtır, yarısını geline ısıtır. Daha sonra gelin, evde bulunanlara kahve yapar. Komşu ve akraba kadınlar gelini görmeye gelir, mutluluk dileyip giderler. Gelin kız akşam saatine kadar orada oturur. Yengeler, arada bir gelini dışarı çıkarıp, orada bulunanlara gösterir, ardından tekrar içeri götürür [Avcı, Hancı, Bozan].

Gelinin evden çıkarılması, oğlan evine götürülmesi ve yeni evine indirilmesi sırasındaki uygulamalara ufak farklılıklarla Türkiye ve diğer Türk bölgelerinde de rastlanmaktadır (Koşay 1944). Balıkesir iline bağlı Halalca köyünde, gelin evden çıkmadan önce babası kırmızı kuşağını bağlar. Buna, “*gayret kuşağı*” denir ve her geline takılır (Duymaz-vd. 2003: 149). Adana ilinin Aladağ ilçesinde, gelinin beline erkek kardeşleri tarafından, erkek kardeşi sayısınca “*gelin kuşağı*” denilen kırmızı renkte kuşak bağlanır. Kuşak, iki defa bağlanıp çözülür, üçüncü de bağlanır ve

⁴ Buradaki niyaz, secde etmek anlamında kullanılmıştır.

salâvat getirilir. Kuşağı bazı durumlarda gelinin çok yakın akrabası olan başka erkeklerin bağladığı da görülür (Yılmaz 2005: 98).

Sivas'ta, gelin baba evinden çıkmadan önce annesi, belli başlı öğütler verir. Bunlardan bazıları, “gittiğin yere yakış”, “bir gözün kör, bir kulağın sağır olsun”, “başın kırılrsa yazmanın altında, kolun kırılrsa elbisenin altında sakla” şeklindedir (Üçer 1980: 17). Benzer şekilde Başkurtlar arasında da gelinin giydirilmesi ve kuşağının bağlanması sırasında, geline, yengeleri ve kaynanası tarafından alkış ve öğüt içerikli manzumeler söylenir (Söleymenov-vd. 1995: 427-473). Yine Kazak Türklerinde, anasının evinden uğurlanan gelin kıza nasihatler edilir (Kaliyev-Orazayev-Smayılova 1994: 160).

İç Anadolu Bölgesinde, gelin, baba evinden çıkarılırken sağ koluna Kur'an, sol koluna ekmek sıkıştırılır. Annesi evden ekşi hamur, süpürge, oklava gibi eşyalar verir. Oğlan evi kapı parası ödeyerek gelini dışarı çıkarır (Santur 1995: 195-196).

Balıkesir merkezinde, kız, evinden ayrılırken ardından su dökülür. Oğlan, kızı alır ve arabaya bindirir. Bu sırada yengeler kıza çarşaf tutar. Enişterleri ve ağabeyleri görmesin diye kız, yengelerin ortasına oturtulur. Yine kızı şoförün görmemesi için araya bir örtü asılır. Yolda giderken mutlaka bir köprüden geçilir. Geçerken araba yavaşlar. Kız çantasından içine paralar sıkıştırılmış bir elma çıkartır ve dereye atar (Duymaz-vd. 2003: 142).

Baba evinden alınan kızın oğlan evine getirilmesi sırasında çarşaf ya da battaniye ile gizlenmesi uygulaması Tatar, Başkurt ve Kazak gibi diğer Türk topluluklarında da yaygındır. Örneğin, Kazak Türklerinde kız ve güvey için hazırlanan ak otağın eşyaları yerleştirildikten sonra bir yengesiyle birlikte attan inip uzakta köyden haber bekleyen gelinin önüne köyün gelin-kızları, “şımlılık” (perde) alıp çıkarlar, saçını saçarlar. Perdeyi gelinin yüzüne örtüp yüzünü büyüklere göstermeden kayın babasının evine getirerek girdirirler (Kaliyev-Orazayev-Smayılova 1994: 161).

Oğlan evine getirilen gelinin, “özenkilik”, “inmelik” ya da “indirmelik” almadan attan ya da arabadan inmemesi uygulamasını da, Türklük coğrafyasının hemen her bölgesinde görmek mümkündür. Nitekim Orta Anadolu'da, özellikle de Konya'da, gelinin kayın atası ya da kaynanasından “inmelik” ya da “indirmelik” almadan arabadan inmediği görülür (Santur 1995: 197). “Inmelik” ya da “indirmelik” uygulamasına, Kazak Türkleri arasında, yüzgörümülüğü adı altında biraz daha değişik bir şekilde, “betaşar” töreninde rastlanmaktadır. Yüzü örtülerek hiç kimseye gösterilmeyen gelin, kalabalık arasına getirilip kayın atasının yurdundaki insanlarla tanışırılır. Gelin, adı zikredilen kişiye eğilip selam verir. Gelini şiir söyleyerek tanıtan dombıracı, orada

bulunanlardan yüz görümlüğü de talep eder (Alimbekov-Abdiramanov 1994: 48).

Gelinin, yeni evinin kapısının eşiğinde yapılan uygulamalar da Türkiye'nin her yerinde benzerdir. Kapı eşiğine saygı duyulmakta, eşiğe basmak, eşiğe oturmak hoş karşılanmamaktadır. Niğde Kayırlı'da damadın evinin eşiğine sırayla bir koyun postu, bir sacayağı, bir halat konur. Gelin bunların üzerinden atlayıp geçer ve elindeki yağı kapıya yapıştırır (Kolcu 1992: 134). Konya Seydişehir'e bağlı Gevrekli kasabasında, gelini eşikte kayınvalide karşılar ve eşiğe, iyi geçinilmesi dileğiyle yağ-bal gibi bir şeyler sürer (Altunel 1995: 83).

Bolu iline bağlı Dörtdivan ilçesinde, kızı almaya kayınbaba ve kaynanayı simgeleyen “*şaka kayına*” adı verilen bir kadın gelmektedir. Kaynana gibi giyinen bu kadın, oğlan evinden çıkıp, kızı alıp gelene kadar hiç konuşmamakla yükümlüdür. Kaynak kişilerce bunun nedeni, “gelinin de hanım ve sessiz olmasını” sağlamaktır (Er 1996: 173). Diyarbakır'da gelin, sağ ayağıyla içeri girerken ayağının altına, altında gem olan bir post serilir. Post, gelinin koyun gibi uysal olması, gem ise isyankâr, serkeş olmaması içindir (Aksu 1997: 76). Gelinin koyun derisi üzerine oturtulması uygulamasına, Kazak Türkleri arasında da rastlanmaktadır. Kazak Türklerinde gelin, kocası ve kendisi için hazırlanan otağa sokulduktan sonra, ocağın yanına döşenen hayvan postuna oturtulur. Bu işlem, “yeni gelen genç gelininin huyu, tabiatı tabaklanmış deri gibi yumuşak, nazik olsun” diye yapılır (Kaliyev-Orazayev-Smayılova 1994: 161).

Gelin göçürme töreninin yukarıda sözü edilen yapısal özelliklerinin ardından işlevsel boyutuyla ilgili olarak şunlar söylenebilir:

II. İşlevsel Özellikleriyle Gelin Göçürme

Türk geleneğindeki evlilik törenlerinin son aşaması olan gelin göçürme, geçmişten günümüze, çok sayıdaki uygulama eşliğinde gerçekleştirilmiştir. Gerek çalışma sahasından tespit edilenler gerekse Türkiye ve diğer Türk bölgelerinden verilen örneklerden yola çıkılarak, söz konusu tören sırasında gerçekleştirilen tüm bu uygulamaların amacının, birbirleriyle uyumlu çiftlerin her türlü kötülükten uzak bir yuva kurmalarının temennisi olduğunu söylemek mümkündür. Çoğunlukla dinsel-büyükel bir karakter arz eden uygulamaları bünyesinde barındıran törenin başrol oyuncusu kadındır. Bunun sebebi, evi çekip çevirecek, kayınvalideyle daha çok zaman geçirecek ve aileye dışarıdan katılacak olan kişinin kadın olmasıdır. Söz konusu uygulamaların işlevlerine geçmeden önce, folklorun temel işlevleri üzerinde kısaca durmakta yarar vardır.

Folklorun çeşitli işlevleri vardır ve bu işlevlerin en önemlileri, William Bascom tarafından dört başlık altında toplanmıştır. Bascom'a göre "eğlence", folklorun en önemli işlevlerindedir, fakat tek işlevi bu değildir. Folklorun diğer temel işlevleri, "kültürün onaylanması ve ritüelleri gözlemleyen ve icra edenlerin ritüellerinin ve kurumlarının doğrulanması", "okuma yazması olmayan kültürlerdeki eğitim işlevi" ve "davranış örüntülerini sürdürme işlevi"dir (Bascom 2005: 140-142).

Günümüzde eski canlılığını kaybeden ancak hâlâ köylerde ve bazı küçük yerleşim birimlerinde devam ettirilen gelin göçürme töreni ve icrası sırasındaki inanış ve uygulamalarla bu uygulamalara bağlı alkış ve öğüt içerikli manzumelerin işlevsel boyutu hakkında şu değerlendirmelerde bulunmak mümkündür:

Gelin göçürme törenleri bireyler arasındaki *birlik, beraberlik ve dayanışma duygularının gelişmesine* hizmet etmektedir. Gelin alma gününde, düğün alayına katılmak üzere, oğlan evinin yakınlarının arabalarını süslemeleri, "*gelinci*" gittiklerini belli etmek için arabalarının aynasına el işlemeli yazmalardan bağlamaları bu işleve güzel bir örnektir. Bununla birlikte, damadın kendi arabası yoksa gerek orada hazır bulunan akraba ve komşulardan gerekse araba kiralama şirketlerinden ivedilikle en son model arabanın temin edilerek gelin arabası olarak süslenmesi de toplumsal kaynaşma ve dayanışma ruhunun gelişmesini sağlamaktadır.

Gelin göçürme törenleri bireylerin *eğlenme, eğlendirme ve hoşça vakit geçirmelerine* olanak sağlamaktadır. Davullar, zurnalar eşliğinde kız evine doğru yola çıkma, eve yaklaşınca arabaların korna çalmaya başlaması, erkek tarafının, kız evinin önünde davullar, zurnalar eşliğinde halaylar çekip oyunlar oynaması bireylere eğlenceli ortamlar sunmaktadır. Bu tür ortamlarda bireyler, hoşça vakit geçirmekte, gündelik hayatın neden olduğu telaş, sıkıntı, zorluk ve yorgunluktan bir süreliğine de olsa uzaklaşmaktadır.

Kız tarafının, gelin göçürmeye gelen erkek tarafına çıkardığı zorluklar, eğlendirip hoşça vakit geçirtmenin yanı sıra, sosyal bir ortamda belli bir düzen içerisinde birlikte hareket etme, kızın kolay verilmeyeceği mesajını vererek *toplumsal değerlere destek verme* çabalarını da desteklemektedir. Kız tarafının delikanlılarının, erkek tarafını köyün girişinde bekleyerek "*toprak bastı*" parası istemeleri; oğlan evinden gelen kadınların gelinin yanına girebilmek için bahşiş vermek zorunda olmaları; "*sandık hediyesi*", "*kapı parası*" adı altında kız tarafına verilen bahşişler; gelin adayının önünü kesen köyün ya da mahallenin gençlerine verilen hediyeler söz konusu işleve örnektir. Kızın evden ayrılmasına karşı bir direnişi ifade eden bu durum, aynı zamanda kız tarafının, gelinin yanında olmak, ona değerli olduğunu hissettirmek amacını taşımaktadır.

Gelin göçürme törenlerinin önemli işlevlerinden birisi de *toplumsal düzenin devam ettirilmesi*dir. Baba evinden alınmadan önce gelinin beline “*bekâret kuşağı*”, “*gelin kuşağı*” veya “*gayret kuşağı*” adlarıyla bağlanan kırmızı kuşak bekâretin simgesi olmakla birlikte, genç kızlıktan kadınlığa geçiş anlamını da taşımaktadır. Bu kuşak aynı zamanda, kızın gelin gittiği evde tembellik yapmaması, gayretli olması ve işten kaçmaması için de bağlanmaktadır. Bunun yanı sıra, gelin alma gününde, kız evinde, gelinle kayınvalidenin sırt sırta vererek oynadıkları “*yargınlaşma*” oyunu, geline, toplumsal normlarla rollerin benimsetilmesinin yanı sıra, onun eğitilmesi ve sosyal otokontrolün gerçekleştirilmesi açısından işlevseldir. Oyunu, geleneksel toplum bireylerinin toplumsal bir grup ya da statüden başka bir toplumsal grup ya da statüye geçişleri aşamasında gerçekleştirilen sınama ve kabul törenleri çerçevesinde de ele almak gerekmektedir. Gelin adayı, girmek üzere olduğu toplumsal grup ya da statünün bir temsilcisi olan “*kayınvalide*” tarafından sınanmakta ve onun onayı ile yeni bir grup ya da statüye dâhil olmaktadır.

Gelin göçürme törenleri, bireyleri bir araya getirip *sosyalleşmelerine* olanak sağlamaktadır. Gelin alma gününün sabahında oğlan evinin hazırlıkları, gelin almaya gitme, kız evinin gelin almaya gelenlere çıkardıkları zorluklar, gelinin baba evinden uğurlanması ve oğlan evine götürülmesi gibi ortamlar bireyleri bir araya getirip sosyalleştirmektedir. Özellikle çalışmayan ev kadınları ve toplum içinde çok fazla sosyalleşme imkânı bulamayan bireyler için bu ortamlar bulunmaz fırsatlardır. Bireylerin gerek hemcinsleri gerekse karşı cinsle bir araya gelmeleri, oyunlar oynamaları, kısacası bir paylaşım içine girmeleri onların dayanışma ruh ve yeteneğinin geliştirilmesi açısından da işlevseldir.

Gelin göçürme törenlerinin *ekonomik işlevleri* de vardır. Oğlan evine getirilen gelinin, eskiden attan inmeden önce “*özenkilik*”, günümüzde ise arabadan inmeden önce “*indirmelik*” istemesi; köyün muhtarı gibi ileri gelenlerinden birisinin de kayınvalide ve kayınpeder başta olmak üzere, kıza verilen hediyeleri anons etmesi şeklindeki uygulamalar, ileride olabilecek ayrılığa karşı gelini korumak amacıyla alınmış bir tedbir olarak düşünülebilir. Geline verilen veya vaat edilen şeylerin geline ait olması ve gelinin bunlar üzerinde istediği gibi tasarruf edebilme imkânına sahip olması, özellikle ekonomik özgürlüğü olmayan kadınlar için oldukça önemlidir. Ayrıca bu işin herkesin huzurunda yapılması bu vaatlerin toplumun garantisi altına alındığını göstermektedir.

Gelinin yüzünün baba evinden çıkarken kapatılması ve yeni evine getirildikten sonra “*yüz görümlüğü*” verilerek açılması şeklindeki uygulama da, benzer şekilde düşünülebilir. Ancak buradaki hediye genellikle bilezik, kolye, küpe gibi bir takı veya küçük bir bahçe, tarla, inek gibi küçük bir hediye olduğu için yüz görümlüğünün, *gelinle yeni katıldığı aile arasındaki yakınlığı arttırma* gibi bir işleve sahip olduğunu söylemek mümkündür. Yüz görümlüğünü alan ve yüzü açılan gelin orada bulunanların ellerini öper ancak yakınlarıyla konuşmaz. “*Konuşmalık*” adı altındaki diğer hediye de verildikten sonra gelinin konuşmaya başlaması yeni ailesiyle samimiyetinin ilerlediğinin bir göstergesi olmalıdır.

Bununla birlikte *sözlü kültür ürünleri* de aktarılmaktadır. Gelinin baba evinden alınması ve oğlan evine getirilmesi sırasında gerçekleştirilen geleneksel uygulamalar sırasında gelin ve damadın anne babaları, akrabaları ve yakınları tarafından söylenen öğütler, sözlü kültür ürünlerinin aktarılması işlevine sahiptir. Örneğin, bekâret kuşağının bağlanması sırasında geline, kuşağı bağlayan tarafından söylenen alkış ve öğüt içerikli manzumeler sözlü edebiyat ürünlerinin ve inanç unsurlarının canlı tutulmasını sağlamaktadır.

Söz konusu işlevlerin yanı sıra evlilik hayatı süresince kadından beklenen, doğurgan olma ve soyun sürekliliğini sağlama, iyi huylu, geçimli, itaatkâr ve çalışkan olma, bereketi arttırma ve sürekli kılma, dayanıklılık ve sağlamlığı arttırma, büyüklere tabi ve saygılı olma istekleri birtakım dinsel-büyüsel işlemlerle sembolik bir şekilde anlatılmaktadır. Benzer olarak, çiftlerin ağız tadıyla huzurlu bir şekilde yaşamaları, evlilik yolunun her türlü kötülükten uzak ve aydınlık olması şeklindeki temenniler sembolize edilmektedir:

“*Gelin arabasının önüne oyuncak gelin bebek oturtulması*” şeklindeki uygulamayla, aile bütünlüğünün sağlanması, soyun sürekliliği, kadının gelin olduğu evde sevilip sayılması, kabul görmesi gibi gerekçelerle yeni evlenen çiftlerden bir an önce çocuk sahibi olmalarının beklendiği sembolize edilmektedir.

“*Gelin, kapıdan içeri girerken önüne koyun postu serilmesi ve postun üzerinden geçirilmesi*” uygulamasında, yumuşak bir hayvan olan koyunun postuna bastırmakla, geline yumuşaklık kazandırılmaya çalışılmaktadır. Benzer şekilde “*Gelinin, kapıdan içeri girerken kayınvalidesinin koltuğunun altından geçirilmesi*” uygulamasında da, yeni evde kimin sözünün geçeceği daha baştan belirtilmektedir. Yine “*Gelin, kapıdan içeri adımını attığı zaman, kayınvalidenin, içine tükürdüğü şerbeti geline içirmesi*” uygulamasında tükürük aracılığıyla gelinle temasa geçme ve ona hükmedebilme arzusu hâkimdir.

“Gelinin, sağ elinin un çuvalının içine sokturulması, ardından eline bir oklava verilmesi” uygulamasıyla gelinin elinin bereketli olmasının yanı sıra çalışkan olması da istenmektedir.

“Yeni evine girerken gelinin, demirin üzerinden atlatılması”, “Geline, yeni evinin kapısının eşiğine bir çivi çakturulması” uygulamalarıyla gelinin dayanıklı ve sağlam olmasına, kurulacak olan yuvanın da güçlü, kuvvetli olmasına çalışılmaktadır.

“Gelin, yeni evine doğru yönelince kayınvalidenin, gelinin gözü önünde, bir kedinin bacağını ayırması” uygulamasının altında gelinin gözünü korkutmak düşüncesi yatarken, “Kayınvalidenin, gelinin önünde içi su dolu bir testiye kırması” uygulamasında da gelinin, kayınvalidesine karşı gelmemesi, ona itaat etmesi arzusu hâkimdir.

“Kapının eşiğinde, kayınvalidenin geline bal yedirmesi” uygulamasının altında, gelinin dilinin bal gibi tatlı olması, kayınvalidesine karşı kötü söz söylememesi dileği yatmaktadır. “Gelin, yeni evinin kapısına gelince, bir parmağının bala batırılıp, kapıya ve kapının üstüne, diğer parmağının da yağa batırılıp eşiğe üç kez sürdürülmesi” uygulamasıyla da kurulacak olan yuvada çiftlerin yağ ile bal gibi anlaşmaları temenni edilmektedir. Bu uygulama aynı zamanda bereket inancıyla da bağlıdır. “Bir parça lokumun yarısının geline, diğer yarısının da damada ısırtılması” şeklindeki uygulamayla çiftlerin bir ömür boyunca tatlı bir şekilde geçinmeleri istenmektedir. Gelin ve damadın tatlı bir geçimlerinin olması amacıyla yapılan uygulamalarda, tatlılık tatlı maddelerle ya da yağ ile bal gibi birbirleriyle uyumlu maddelerle sağlanmaya çalışılmaktadır.

“Gelinin baba evinden çıkarılması ve oğlan evine indirilmesi sırasında başından aşağıya buğday, arpa, leblebi, şeker, üzüm ve bozuk para atılması; oğlan evine indiğinde kurban kesilerek kanın üzerinden geçirilmesi” uygulamalarıyla gelin ve güveyin birleşmesine engel olabilecek iyeler / cinler / arvaklar için bir tedbir alınmaktadır.⁵

⁵ Kanlı ve kansız kurban ritüelinin örneklerinin görüldüğü bu ritüellerle yabancı soya mensup olan bir kız, kocasının soyunun ataları ve koruyucu ruhları tarafından kabul edilmektedir (İnan 2000: 167). Şamanizm inanç sisteminde, var olan iyilik ve kötülüklerin mutlak hâkimi olan Ülgen’in yanında, Yardımcı, Koruyucu ve Kara İyeler ile Gök, Yer, Ev İyelerinden kaynaklandığı düşüncesi, “kurban” ve “saçı”larla onları memnun etme, kızdırmama şeklinde tezahür eder. (Eker 2000: 96-97). Her kavmin kendi emeğiyle kazandığı en kıymetli ve mübarek saydığı nimetlerden biri saçı olur. Göçebe kavimlerde süt, kımız, yağ; çiftçi kavimlerde buğday, darı, şarap; tüccar kavimlerde para vesaire saçı olarak kullanılır (İnan 2000: 100). Türk kültür tarihinde “saçı”, kurban, hâkimiyet ve sevinç sembolü olarak yer almıştır. Örneğin, Altay

“Gelinin, yeni evine girmeden önce kapısının eşiğine bir çivi çakması; kapının eşiğinde, içi su dolu cam bir bardağı kırarak bir Fatıha, üç kez de İhlas surelerini okuduktan sonra sağ ayağıyla eve ilk adımını atması; eşiğe basmamaya özen göstermesi; evin kapısından içeri girerken eşiği niyazlaması” şeklindeki uygulamalarla kutsal mekânı koruyan eşiğe olan saygı gösterilmektedir. Böylece gelin kutlanmakta ve ev her türlü kötülükten uzak tutulması temenni edilmektedir.⁶

“Gelinin, yeni evinin kapısının eşiğinde, içi su dolu bir cam bardağı kırması” uygulamasıyla evliliğin su gibi saf, temiz ve aydınlık olması temenni edilmektedir. “Gelin arabasının arkasından testi kırılması, su dökülmesi” şeklindeki benzer bir uygulamada da, suyun temizleyici gücünden yararlanılmakta, gelinin gittiği yolun her türlü kötülükten arınması istenmektedir.

“Gelinin dualar eşliğinde evden çıkarılması, arabadan önce sağ, sonra sol ayağını yere basarak inmesi” şeklindeki uygulamalar da, İslamiyet’in etkisiyle oluşmuşlardır. Bununla birlikte “Gelin evden çıktuktan sonra gelin arabasının köy mezarlığının etrafında dolaştırılarak dua edilmesi, türbelere gidilip ziyaret edilmesi” şeklindeki uygulamaların atalar kültürüyle ilişkili olduğunu söylemek mümkündür.

Sonuç

Toplumun sosyal, kültürel ve ekonomik yapısına, yaşayış şekline, yerleşim düzenine bağlı olarak, düğünle ilgili gelenek, görenek ve uygulamalarda pek çok değişim göze çarpmaktadır. Eskiden dört gün süren düğünler, günümüzde bir günlük salon düğününe hatta birkaç saatlik nikâha dönüşmüştür. Cuma günü düğün bayrağının asılmasıyla başlayıp, pazartesi günü duvak töreniyle sona eren düğünlerin kuralları, kalıpları oldukça değişmiştir. Doğrudan düğün salonlarındaki törenden

Türklerinde saçî âdeti kurban sembolü olarak uygulanmaktadır. Onlar ilkbaharda davaların ve kısrakların ilk sağılan sütü ile bulguru karıştırıp lapa yaparak, Yayık’a saçî sunarlar ve bu merasimden, gelecek için lütuf ve ihsan beklerler (Gönüllü 1986: 9-11). Böylece saçıyı saçanlar, kazayı-belayı defettiklerine inandıkları gibi, saçından nasibini alanlar da bunun kendilerine uğur ve bereket getireceği inancıyla onu uzun süre saklarlar (Köksal 1995: 179).

⁶ Anadolu’da eşiğe duyulan bu saygının menşei geleneksel Türk dini ile bağlantılıdır. Türklerde eşik kutsaldır (Ögel 1997: 87-88). Bu yüzden çok sayıda ritüel, evin eşiğinin aşılmasına eşlik etmektedir: eşiğe selam verilmekte veya tapınma hareketleri yapılmakta, eşiğe dindar bir şekilde elle dokunulmaktadır vb. Eşiğin “muhafızları” vardır: bunlar girişi insanların kötü niyetlerine karşı olduğu kadar, şeytani ve hastalık getiren güçlere karşı da koruyan tanrı ve ruhlardır (Eliade 1991: 6). Bu durumda eşik, kutsal ile kutsal olmayı birbirinden ayıran, kutsal mekânı koruyan ve kutsal mekâna geçişte kötülükleri temizleyen sınıırın bir simgesidir (Selçuk 2004: 187).

başka herhangi bir özel ritüele rastlanılmayan düğünlerin artması sonucunda geleneksel biçimiyle gelin göçürme törenleri unutulup gitmeye başlamıştır. Her ne kadar bazı küçük yerleşim birimlerinde yapılmaya devam edilse de şehirleşmenin etkisiyle eskisi kadar canlı değildir.

Eski canlılığında yapılmayan ya da sadece bazı küçük yerleşim birimlerinde yaşatılmaya çalışılan gelin alma törenlerinin bireysel ve toplumsal işlevlerinden söz etmek de giderek zorlaşmaktadır. Bereket ve zenginliği arttırarak sürekli kılmayı, kutlanmayı, iyi huylu ve geçimli olmayı, ağız tadıyla huzurlu bir şekilde yaşamayı, kibir ve kötü huyları terk etmeyi, dini bütün olmayı, doğurgan olma ve soyun sürekliliğini sağlamayı, dayanıklılık ve sağlamlığı arttırmayı, yuvada kalıcı olmayı, büyüklere tabi ve saygılı olmayı sağlama amaç ve düşüncesiyle bağlantılı olan gelin göçürme törenindeki uygulamalar, söz konusu törenin terk edilmeye başlanması neticesinde unutulmaya ya da tamamen ortadan kalkmaya yüz tutmuştur.

İçinde bulunulan dönemin şartlarına ve gerektirdiklerine göre toplum gelişmekte ve değişmektedir. Sosyal ve kültürel hayatın hemen her alanında yoğun biçimde hissedilen bu değişimin hızı köylerde ve küçük yerleşim birimlerinde daha yavaştır. İyiliği ya da kötülüğü tartışılabilir olan bu değişimin kaçınılmazlığı ortadadır. Bu süreç karşısında, gelin göçürme gibi geleneksel uygulamaların şekil ve içeriği de değişmekte ancak işlevde bir değişim meydana gelmemektedir. Bir başka ifadeyle, sosyal çevre ve şartlar “bağlam” değişmekte, işlev bağlamın üzerinden devam etmektedir. Bugünkü ya da gelecekteki kültürel unsurların öncelerden daha değerli olacağını ya da aksini iddia etmek bilimsel bir yaklaşımın göstergesi olamayacağından, değişimi bütünüyle reddetmek ya da bu sürece karşı tutucu bir tavırla direnmek mümkün değildir. Ancak hâlâ bazı köylerde uygulanan ya da henüz hafızlardan tamamen silinmemiş olan gelin göçürme şeklindeki kültürel miraslar korunmaya alınarak gelecek kuşaklara aktarılmalıdır. Bu konuda yeni bilgi ve iletişim teknolojilerinin sağladığı imkânlardan sonuna kadar yararlanılarak işin bilgi ve eğitim boyutuna ağırlık verilmeli, uygulanmaya devam edilen ya da hafızalarda yaşatılan sözlü kültür ürünlerinin derlenmesi, korunması, teşviki ve aktarılmasını hedef alan projeler geliştirilmelidir. Böylece yeni kuşak, dijital ortamda da olsa, kültürel zenginliği ve çeşitliliği görebilme, geleneksel değerlerin önemini kavrayabilme imkânına erişebilecektir.

Soyut kültür ve mirasın –diller, dinler, gelenekler, görenekler, töreler, anonim halk edebiyatının sözlü ürünleri, seyirlik oyunlar, ritüeller, mitler vd.- gelecek kuşaklara gösterilmesi bakımından halk

bilim müzeleri de önemli bir işleve sahiptir. Gerek halk bilimi ürünlerinin araştırılması ve sergilenmesi gerekse yeniden üretilerek sosyal dokuya, kültür turizmine ve ekonomiye kazandırılması süreçlerini içine alan ve halk hayatının bütün ürün ve unsurlarıyla uygulamalı veya sinevizyon gibi canlandırma teknikleriyle “teatral” bir ortamda gösterimini hedefleyen bu yeni müzecilik anlayışı bakımından Türkiye, gelişmiş ülkelerin oldukça gerisindedir (Oğuz 2002: 11). Devlet bu alandaki boşluğu doldurmaya yönelik çalışmalara maddi açıdan destek olmalı, akademik ve idari çabaları desteklemelidir.

KAYNAKÇA

A. YAZILI KAYNAKLAR

- AKSU, Aysu (1997), “Diyarbakır Düğünleri”, *Milli Folklor*, S. 34 (Yaz), s. 72-77.
- ALİMKULOV, B.-E. Abdıramanov (2004), *Küveyv Keltir, Kız Uzat, Toyıñdı Kıl*, “Sanat”, Almatı.
- ALTUNEL, İbrahim (1995), “Gevrekli (Seydişehir-Konya) Kasabası Düğünlerinde Gelin ve Güvey Motifi Üzerine Bazı Tespitler”, *III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folklor Kongresi Bildirileri, 9-11 Ekim 1995*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 80-85.
- BASCOM, William R. (2005), “Folklorun Dört İşlevi”, *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar C. 2*, (Çev. Ferya Çalış), hzl. M. Öcal Oğuz ve Selcan Gülçayır, Geleneksel Yayıncılık, Ankara, s. 125-151. (Makalenin orijinali için bk. Bascom, William, Russel (1954), “Four Functions of Folklore”, *Journal of American Folklore*, 67, 333-349. Ayrıca bk. *The Study of Folklore*. (1965). Alan Dundes (Editör), s. 279-298.
- ÇOLAK, Ali (2005), *İslam'a Göre Anadolu'da Düğün Âdetleri*, Kardelen Yayınları. İstanbul.
- DUYMAZ, Ali, vd. (2003), Balıkesir Üniversitesi Balıkesir Yöresi Kültürünü Uygulama ve Araştırma Merkezi Balıkesir ve Çevresi Halk Kültürü Derlemesi Araştırma Projesi, Balıkesir.
- EKER, Gülin Ögüt (2000), “Türk Düğün Geleneği İçinde Karakeçili Türk Düğününün Ritüel Açısından Değerlendirilmesi”, *Milli Folklor*, S. 46 (Yaz), s. 92-100.
- ELİADE, Mircea (1991), *Kutsal ve Dindışı*, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), Gece Yayınları, Ankara.
- ER, Tülay (1997), “Ürgüp ve Çevresi Evlenme Âdetlerinde Meydana Gelen Sosyal ve Kültürel Değişmeler”, *V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi (Gelenek, Görenek, İnançlar Seksiyon Bildirileri)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 191-201.

- GÖKALP, Ziya (2007), “Dördüncü Kitap: Türk Ailesi”, *Ziya Gökalp Bütün Eserleri- Bir Kitaplar I*, (Haz. Şevket Beysanoğlu, Yusuf Çotuksöken, M. Fahrettin Kırzioğlu, Mustafa Koç, M. Sabri Koz), Yapı Kedi Yayınları, İstanbul, s. 485-514.
- GÖNÜLLÜ, A. Rıza (1986), “‘Saçı’ Âdetine Dair Notlar”, *Türk Folkloru*, S. 89, s. 9-11.
- GÜVENÇ, Bozkurt Güvenç (1999), *İnsan ve Kültür*, Remzi Kitabevi, Ankara.
- İNAN, Abdülkadir (2000), *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- KALİYEV, S.-M. Orazayev-M. Smayılova (1994), *Kazak Halkınıñ Salt-Destürleri*, “Ravan”, Almatı.
- KOLCU, Ali İhsan (1992), “Niğde Kayırlı Kasabası Evlenme Âdetleri”, *Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1992*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 129-141.
- KORKMAZ, Kürşat M. (1999), “Elli Yıl Önceki Gaziantep’te Gelin ve Damat”, *Milli Folklor*, S. 42 (Yaz), s. 92-95.
- KOŞAY, Hâmit Zübeyr (1944), *Türkiye Türk Düğünleri Üzerine Mukayeseli Malzeme*, T.C. Maarif Vekilliği Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- KÖKSAL, Hasan (1995), “Türk Düğünlerinde ‘Saçı’ Geleneği, Buna Bağlı Ritler-Pratikler”, *III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folklor Kongresi Bildirileri, 9-11 Ekim 1995*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 176-185.
- MALINOWSKI, Bronislaw (1992). *Bilimsel Bir Kültür Teorisi*, (Çev. Saadet Özkal), Kabalıcı Yayınevi, İstanbul.
- OĞUZ, M. Öcal (2002), *Küreselleşme ve Uygulamalı Halkbilimi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- ÖGEL, Bahaeddin (1997), *Türk Kültürünün Gelişme Çağları II*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- ÖRNEK, Sedat Veyis (1995), *Türk Halkbilimi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- ÖZABACI, Nilüfer (2004), “Evlilik Öncesi İlişkiler”, *Evlilik Okulu*, (Ed. Haluk Yavuzer), Remzi Kitabevi, İstanbul.
- SANTUR, Meltem (1995), “İç Anadolu Bölgesinde Gelinin Kız Evinden, Oğlan Evine Getirilmesi Sırasında Uygulanan Gelenekler”, *III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru Kongresi Bildirileri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 194-207.
- SAYIN, Önal (1990), *Aile Sosyolojisi - Ailenin Toplumdaki Yeri*, Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları, Bornova-İzmir.

SELÇUK, Ali (2004), *Tahtacılar (Mersin Tahtacıları Üzerine Bir Araştırma)*, Yeditepe Yayınları, İstanbul.

SÖLEYMENOVA, Ahmet-vd. (1995), *Başkört Halık İcadı-Yola Folkloru*, C. 1, “Kitap”, Öfö.

TEZCAN, Mahmut (2008), *Kültürel Antropoloji Giriş*, Maya Akademi Yayın Dağıtım Eğitim Danışmanlık, Ankara.

ÜÇER, Müjgân (1980), “Sivas’ta Evlenme Gelenekleri 9: “Gelinin Hazırlanması-Baba Evinde Yapılan Öğütler-Gelin Gitme-Gelin Alma”, *Türk Folkloru*, S. 9, s. 16-18.

YILMAZ, Mehmet Ali (2005), *Aladağ Halk Kültürü Araştırması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Adana.

B. SÖZLÜ KAYNAKLAR

- 1) Avcı, Kadriye, 1949, Zeytinalanı / Köyceğiz / Muğla, Ev hanımı.
- 2) Bozan, Nazife, 1959, Güllük / Milas / Muğla, Emekli hemşire.
- 3) Çelik, Teslime, 1953, Dalaman / Muğla, Ev hanımı.
- 4) Dibek, Saliha, 1943, Çöğmen / Dalaman / Muğla, Ev hanımı.
- 5) Dikmentepe (a), Kamile, 1938, Karacaören / Fethiye / Muğla, Ev hanımı.
- 6) Dikmentepe (b), Sadike, 1955, Elcik / Dalaman / Muğla, Ev hanımı.
- 7) Dikmentepe (c), Rafiye, 1955, Gökçeovacık / Fethiye / Muğla, Ev hanımı.
- 8) Gökçen, Ayşe, 1965, Menteşe / Kavaklıdere / Muğla, Ev hanımı.
- 9) Hancı, Kadriye, 1946, Karaçulha / Fethiye / Muğla, Ev hanımı.
- 10) İşli (a), Fatmana, 1955, Dalaman / Muğla, Ev hanımı.
- 11) İşli (b), Rukiye, 1939, Dalaman / Muğla, Ev hanımı.
- 12) Karabıyık, Zahide, 1954, Çayboyu / Kavaklıdere / Muğla, Ev hanımı.
- 13) Özcan (a), Raziye, 1954, Okçular / Ortaca / Muğla, Ev hanımı.
- 14) Özcan (b), Aydoğan, 1964, Portakallık / Ula / Muğla, Ev hanımı.
- 15) Şahin (a), Nurten, 1940, Dalaman / Muğla, Ev hanımı.
- 16) Şahin (b), Gülsüm, 1940, Mesudiye / Datça / Muğla, Ev hanımı.
- 17) Şeker, Feride, 1941, Kıyra / Ula / Muğla, Ev hanımı.
- 18) Türker (a), Durdu, 1929, İbecik / Gölhisar / Burdur, Ev hanımı.
- 19) Türker (b), Letevet, 1939, İbecik / Gölhisar / Burdur, Ev hanımı.
- 20) Yıldırım, Arife, 1950, Sultaniye / Köyceğiz / Muğla, Ev hanımı.
- 21) Yılmaz (a), Teslime, 1950, Dalaman / Muğla, Ev hanımı.

22) Yılmaz (b), Adile, 1977, Dalaman / Muğla, Kuaför.

Gelin Göçürme

